

میزووی په‌یدا بوون و گشه‌کردنی

هونه‌ری سینه‌ما

کاروان محمدهد
(سلیمانی)

کونیکدا پارچه‌یه‌ک رووناکي دده‌ات، که نه‌مه له‌میزوودا به‌سره‌تای زانستی بینراو داده‌نریت، دواتریش له‌سه‌ده‌ی سیزده‌یه‌مدا زانای ئینگلیزی (پوچیر باکون) به‌روونی باسی تیشکی رووناکيی کرده‌وه و ده‌لی گه‌ر رووناکي به‌هر بوشاییه‌کدا تیپه‌ریت نه‌وا پارچه‌یه‌ک رووناکي دده‌ات به‌شپوه‌یه‌کی بازنه‌یی. به‌شپوه‌یه‌کی گشتی نه‌م زانایانه هه‌ریه‌که‌ی به‌جوړیک گرنگیی داوه به‌م کاره.. هه‌ریو‌یه له‌سه‌ده‌ی چوارده‌یه‌مدا (جیوڅانی فونتاننا) کاری پیشاندانی وینه‌ی له‌سه‌ر دیوار داهینا به‌هوی تیشکی رووناکيیه‌وه که وینه‌ی شه‌یتانیک بوو له‌سه‌ر شووشه‌یه‌کی لووله‌کی کی‌شراوو و به‌(شه‌وی ترساندن خه‌لک) ناسرابوو. که لیره‌وه زیاتر بیر له‌م کارانه کرایه‌وه. بو‌نمونه له‌سه‌ده‌ی یازده‌یه‌مدا وینه‌گری ئیتالی (لیوناردو دافنشی) نامی‌ری (ژووری تاریک)ی داهینا. که نه‌م نامی‌ره بریتی بوو له‌سندووقیک که له‌ناوه‌وه

پیشروانی یه‌که‌می سه‌ره‌نای سینه‌ما
گه‌ر بگه‌رینه‌وه بو‌سه‌ره‌تای میژووی زانستی مرؤفایه‌تی ده‌بینین هه‌ر له‌و کاته‌وه له‌لایین زاناو فه‌یله‌سووفه‌کانه‌وه باس له‌دروست بوونی وینه‌ و چو‌نیه‌تی جوولاه‌وی هه‌ول‌ی بو‌دراوه و چهن‌دین نه‌زموون و تاقي کرده‌وه ناماده‌کراوه و نامی‌ری هونه‌ری دروست کراوه بو‌مه‌به‌ستی گه‌بشتن به‌م کاره هونه‌ریه.. سه‌ره‌تا فه‌یله‌سووفی یونانی (نه‌رستو) له‌سه‌رده‌می چواره‌می پیش زاییندا وه‌ک کاریکی تیو‌ری گرنگیی داوه به‌تیشکی رووناکي و ده‌لی کات‌ی تیشکی رووناکي به‌بوشاییه‌کدا تیپه‌ر ده‌بیت پارچه‌یه‌ک رووناکي دده‌ات. که وه‌ک دیارده‌یه‌کی سروشتی باسی لیوه کرده‌وه. به‌هه‌مان شپوه له‌سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی یازده‌یه‌مدا زانای عه‌ره‌ب (حه‌سه‌نی کوری هه‌یسه‌م) له‌کتی‌بی (بینراوه‌کان)دا باسی له‌تیو‌ری شکانی رووناکي و کاردانه‌وی کرده‌وه و ده‌لی تیپه‌ر بوونی رووناکي به‌

هونه‌ری سینه‌ما به‌شپیک له‌شارستانیته‌تی گه‌لان و مرؤفایه‌تی نه‌مرؤ پیکده‌هینتی و میژووییه‌کی تایبه‌تی هه‌یه و به‌گه‌وره‌ترین هونه‌رو پیشه‌سازیی دنیای نه‌م سه‌رده‌مه داده‌نریت که بریتییه له‌هونه‌ری وینه‌ی جوولاه‌وه پیکه‌اته‌ی کومه‌لی ره‌گه‌زی هونه‌ریه و گریدراوی یه‌کن. به‌شپوه‌یه‌کی زانستی و نه‌کادیمیانه مامه‌له له‌گه‌ل زمانه هونه‌ریه‌کانیدا ده‌کریت که یاساو بنچینه و تیو‌ری جوانکاریی خو‌ی هه‌یه و دوا‌ی چهن‌دین نه‌زموون و برینی قو‌ناغی هونه‌ری گه‌شه‌ی کرده‌وه و گه‌بشتو‌ته نه‌م ناسته به‌رزه‌ی نه‌مرؤ‌که به‌مه‌زنترین هونه‌ری نه‌م سه‌رده‌مه داده‌نریت و پیشکه‌وتنیکی هونه‌ری و زانستی به‌خو‌وه بینبوه.. بو‌زیاتر ناشنابوون به‌م هونه‌ره‌وه چو‌نیه‌تی په‌یدا بوونی کورته‌یه‌ک له‌میژووی سه‌ره‌تای دروست بوونی وینه‌وه چو‌نیه‌تی جوولاه‌وه‌وی و گه‌بشتنی به‌هونه‌ری سینه‌ما باسی لیوه‌ده‌که‌ین.

به رهنگی رهش روپوش کرابوو، له لایه کیدا کونیکي بچووکي تیدا بووه و به هوی عه دهسه یه که وه وینه ی پیشان ددهاو دافنشی دهلی کاتی شیوهی وینه یه که به هوی رووناکییه وه دهچپته ژووړتیکی تاریکه وه له ړنگای کونیکه وه وینه ی بابه ته که دهرده که ویت و زانای ئیتالیس (جیوفانی دیلا بورتا) زیاتر گرنگی داوه، بهم نامیره و نه زمونی له سهر کردووه، به لام دواتر نامیری (فانووسی سیحری) جیی هم کاری گرتوه که (نهانا سیوس کیوفر) له سالی (۱۶۵۰) دا دایه پیناوه. هممهش نهو نامیره یه که له سهر دیوار وینه پیشان ددهات، به هوی عه دهسه یه کی قوقزه وه کاتیک تیشکی به رده که ویت. هه ریویه کیفر له و سالانه دا وینه ی ژیان میسیحی نیشانی خه لکی داوه، له سهده ی حه فده یه مدا ړنگایه کی نو و سر سورمان دوزرایه وه بو پیشان دانی وینه که، بینه سهیری ده کرد وینه که ده جوولایه وه، هممهش به هوی نامیری (فانتوسکوب) وه بو که زانای فیزیایی فه رهنسی (رؤبیرتسون) دایه پیناوه که وهک نامیری فانوسی سیحری ابوو، به لام به شیوازیکي تر که چنده عه دهسه یه کی له خو گرتبوو و گه لی فه رهنسی هم نامیری پيشانندانه یان ده بینه ی. هه ره له پاریس-یش له سالی (۱۸۲۲) دا پرژوهی (دیوراما) یان خسته کار که پیکهاتبوو له شانویه که بو پيشاندانی دیمه نی سروشتی به هوی رووناکییه وه که بینه ریکي زور دهچوون بو بینینی و دیسانه وه هه ره له پاریس له سالی (۱۸۲۵) دا (جون هیرشل) نامیری (تاوماتروبیو) ی داهینا که بریتی بو له لووکیکی کارتونی و له سهر رووی کارتونه که دوو وینه ی جیاواز هه یه کاتی به دهوری خویدا دهخولیتته وه وینه که دهجوولتی. بو نمونه کاتی له سهر

روویه کی کارتونه که وینه ی بالنده یه که دروست کراوه و له سهر روویه کی تر وینه ی قه فه زیک هه یه. کاتی لووله که که دهخولیتته وه بینه ر وای ده بینه ی که بالنده که له ناو قه فه زه که دابه. هممهشی ده گه ریتته وه بو بیردوزه که ی زانای ئینگلیزی (رؤجی) که دهلی وینه ی هه ر بابه تیک له سهر توری چاو بو ماویه که ده مینیتته وه گه ر بابه ته که ش نه مینتی. له سالی (۱۸۳۱) دا میشیل فارادی به هاوکاری جون میشرل گرنگیان دا به (زانسته بینه راوهکان) که تا چنده له توری چاودا ده مینیتته وه دواتریش (تشارلز هیوبتستون) نامیری (ستیریوسکوب) ی داهینا که وینه ی به رجه سته ده کرد به ړنگای پيشاندان. پاشان نامیری (زویترؤب) ی داهینا وینه ی به جوولایه یی پچر پچر نیشان ددها. که هوبستون هم نامیره ی بوکاری نه خسه کیشانی نه اندازه یی به کار ده پینا. له سالی (۱۸۳۲) ش (بلاتو) نامیری (فیتاکیتسکوب) ی داهینا که لووله کیکی بازه یی کارتونی بو. له سهر که ناری کارتونه که وینه ی له سهر دروست کراوه و پاشان چنده کونیکي تیدایه و له بهرام به ریشدا ناوینه یه که هه یه. کاتی هم نامیره به دهوری خویدا دهخولیتته وه له ناوینه که دا وده رده که ویت که وینه که دهجوولتی. لیره وه زانایان زیاتر گرنگیان دا به جوولایه وه ی وینه به هوی ناماده کردنی چنده نین نامیره وه و میشکی چنده نین زانای داهینه ری دنیا بهم کاره وه خه ربک بوون و له سالی (۱۸۳۴) دا زانای به ریتانی (جورج هورنر) نامیری (دیدالپوم) ی ناماده کرد که وینه ی مرؤف و ناژه لی دهجوولایه وه و، پتی دهوترا (ره روه ی شه ی تانی)، چونکه بو یه که م جار وینه ی شه ی تانیان پی جوولایه وه. له سالی (۱۸۵۰) نامیری (فیناکستوسکوب) ی دوو لووله کی

بلا بووه که به کیکیان بو وینه بو نهوی تریان کونی تیدا بوو و ناوینه یه کیش چاودیری جووله که ی ده کرد. وهکو شیوه ی نامیره که ی بلاتو ابوو. له سالی (۱۸۵۱) زانای جیهانی (جول دی بوسک) ی فه رهنسی لووله کیکی سیحری ناماده کرد به ناوی (بیوسکوب) که وینه ی نیشان ددها. بو یه که م جار له ماوه ی چرکه یه کدا ده وینه ده جوولایه وه له یه که گرتدها که به شیوه یه کی روون له سهر لووله کیکی به چوار دهوریدا وینه دروست ده کرا که له جوولایه دا ته واوکه ری یه که بو و به دوا ی یه کدا ده هاتن. کاتی سهر ده کرا وینه کان ده جوولایه وه بو یه له سالی (۱۸۵۳) دا یه که م کاری پيشاندانی وینه ی فوٹوگرافی ناماده کرا. له سالی (۱۸۵۹) دا زانای ئینگلیزی (توماس هرمان دی مونت) کامیتری (زور تروبیکا) ی داهینا بو تواماری وینه جوولایه له سهر پارچه شووشه ی بچووک که سالی (۱۸۶۲) له فه رهنسا تواماری کرد. گرنگی هم نامیره نه وه بو چنده وینه یه کی توامار ده کرد که له له قته یه کدا به دوا ی یه کدا ده هاتن. له سالی (۱۸۶۱) نه اندازیاری نه مریکی (کولمان سلرز) نامیری (سینه ما توسکوب) ی داهینا که بریتی بو له ره روه یه کی جوولایه له سهر فوٹوگرافی وینه ی ده جوولایه وه. بو یه که م جار وشه و ناوی سینه ما هاته ناراه. دواتر له سالی (۱۸۶۶) دا (هیات) ی نه مریکی سیلؤلیدی (دروست کرد و له بازاردا فروشتنی که بو کاری توامار کردنی وینه ی جوولایه به کار ده پیناوه نه زمونیان له سهر ده کرد. له سالی (۱۸۷۴) زانای فیزیایی گه ردوونی (جول سیزار جانسن) بو یه که م جار کومه لی وینه ی فوٹوگرافی له یه که فیلمدا توامار کرد. که بابه تیک بو له سهر نه سستیره ی زوهه. له سالی

(ئەلیکتروکیسکۆب) ئەنجامدا که بریتی بوو له کۆمەڵی وێنە فۆتۆگرافی ئەسپ که چاپ کرابوو له سەر فیلم. هەر لەم سالەدا (جۆرج دمنی) ی فەرەنسی خولبای کاری وێنە گرتن بوو له کۆمپانیای ماریا ئەنداز یاربوو. ئامییری (فۆتۆسکۆب) ی نامادە کرد، که وێنە پێشان دەدا بە جوولە ی پچر پچر. بۆ یەکەم جار وێنە جوولایە مەرۆقی بەرجه‌سته کرد که دەمی دەجوولاندهوه دواتریش (رینۆ) یه‌که‌م کاری نواندنی له مۆزه‌خانه‌ی (گریفن). پێشان دا به هۆی شانۆی بینراوه‌وه له سالی (۱۸۹۳) دا ئەدیسون بۆ یه‌که‌م جار له پێشانگای نیو نه‌ته‌وه‌یی له شیکاگو. وێنە جوولانه‌وه‌ی نیشانی بینەردا به‌هۆی ئامییری (سینتیکۆب) ه‌وه که ئەمەش کارتیکی گرنگ بوو له میژووی مەرۆقیایه‌تیدا. سالی (۱۸۹۴) ی‌ش برایان (لويس-ئوجست-لومبیر) ئامییریکی وێنە‌گرتنی سینه‌مایان داهیناکه بۆ کاری پێشاندانی وێنەش به‌کارده‌هینرا. ه‌روه‌ها ئامییره‌که‌ی ئەدیسون (سینتیکۆب) له‌م ساله‌دا له‌ ئەوروپا بلاوبۆوه. که‌ بووه ئامییریکی بۆ نیشاندانی فیلمی جوولایه‌وه.

له (۱۴) ی نیسانی سالی (۱۸۹۴) دا تۆماس ئەدیسون له‌ ئاهه‌نگیکدا له‌ هۆلی (میوزیکهۆل کۆستروبیال) له نیویۆرک-دا به‌هۆی ئامییری (سینتیکۆب) ه‌وه کاری نیشاندانی ئەنجام دا ته‌نیا یه‌ک که‌س ده‌یتوانی فیلمی وێنە‌یی جوولایه‌وه ببینی که‌ فیلمه‌که‌ش ناوی (Peeshoy) بوو که‌ رووداویکی بچووک بوو.

به‌لام ه‌هر له‌م ساله‌دا (جانکنز) کاری پێشاندانی وێنە جوولایه‌وه له‌سەر شاشه‌ ناماده‌کرد له‌به‌رده‌م بینهراندا و سهرکه‌وتنیکی گرنگ و گه‌وره‌ بوو بۆ ئەم ه‌ونه‌ره‌ که‌ له‌ یه‌کتیک له‌ هۆله‌کانی

شاری ئەتلانتیک-دا به‌هۆی ئامییری (فانتۆسکۆب) ه‌وه به‌رجه‌سته‌کرا.

ه‌روه‌ها لا‌قام و سامۆیل که‌ دوو گه‌نجی ئەمریکای خواروو بوون به‌ ناوی کۆمپانیای (پێشاندانی کنتۆسکۆب) ه‌وه له‌ هۆلیک له‌ شارێ نیویۆرک فیلمیان نیشان دا. شەش ئامییریان خستبووه‌وه روو که‌ ه‌هریه‌که‌ی فیلمیکی له‌سەر بوو درێژیه‌که‌ی (۱۵) بۆ (۴۵) مەتر بوو که‌ فیلمه‌که‌ یاری بۆکسێن بووله‌بەینی مایکل لیوناردۆ جاک کوشینج دابوو. به‌م جۆره‌ له‌ میژوویدا چه‌ندین ئامییری نیشاندان و وێنە‌گرتن په‌یدا‌بوو له‌ زۆر ناوچه‌ی دنیا‌دا. ه‌هریه‌که‌ی به‌جۆرتیک ئەم کاره‌ی به‌رجه‌سته ده‌کرد له‌ رووی ته‌کنیکیه‌وه له‌ ئیتالیاش له‌ سالی (۱۸۹۵) دا (فیلۆتییۆ ئەلبیرینی) ئامییری (سینۆگراف) ی داهینا که‌ بریتی بوو له کامییری وێنە‌گرتنی سینه‌مای و پاشان فیلمیشی چاپ ده‌کردو پێشانیشی ده‌دا. که‌ ئەمەش به‌ ئەزمونیکی گرنگ دانرا. له (۱۳) ی شوباتی سالی (۱۸۹۵) دا برایانی لومبیر ئامییری (سینه‌ماتوگراف) یان داهینا. که‌ بریتی بوو له‌ ئامییری پێشاندانی فیلمی سینه‌مای. که‌ کۆمە‌لی وێنە‌ی چاپ کراو و بوو له‌سەر فیلمی سیلۆئۆیدو کاتی ده‌خرايه‌ ئامییره‌که‌وه وێنە‌که‌ ده‌جوولایه‌وه. که‌ ئەمەش سهرکه‌وتنیکی گه‌وره‌ بوو له‌م بواره‌دا وه‌نگاونان بوو بۆ کاری نوێتر. ه‌هر له (۲۲) ی مایس) لويس لومبیر به‌ ئامییره‌که‌ی یه‌که‌م کاری پێشاندانی له‌ پاریس بۆ کۆمە‌لی خه‌لک ئەنجام دا. ه‌هر له‌ ویدا لومبیر لێدوانیکی له‌باره‌ی رۆلی گرنگی سینه‌ماوه‌ بۆ ناماده‌بووان پێشکه‌ش کرد.

یه‌که‌م ئەزمونی پێشاندانی فیلمی سینه‌مای له‌جیهاندا
سالی (۱۸۹۵) کاری ئامییری

پێشاندانی وێنە جوولایه‌وه پێش که‌وتنی مه‌زنی به‌خۆوه‌ بینی. ئەوه‌بوو له‌ پاریس برایانی لومبیر له‌ رۆژی (۲۸) ی کانونی یه‌که‌م) دا یه‌که‌م کاری پێشاندانی فیلمی سینه‌مایان بۆ جه‌ماوه‌ر ئەنجام دا به‌ ئامییری (سینه‌ما توگراف) له‌ هۆلی (بولیشار). کارتی چوونه‌ ژووره‌وه‌ بۆ ه‌هر که‌سه‌ی نرخی یه‌ک فرانک بوو که‌ بۆ یه‌که‌م رۆژ (۳۵) که‌س ناماده‌ بوون و ده‌ فیلمی بێدەنگ نیشان درا.

که‌ ه‌هریه‌که‌ی ماوه‌ی یه‌ک یان دوو خوله‌ک بوو. وه‌ک فیلمی (گه‌یشتنی شه‌مه‌نده‌ره‌که‌ بۆ وێستگه‌) و (کاتی چوونه‌ ده‌ره‌وه‌ له‌ کارگه‌ی لومبیردا).. فیلمی دووهم باس له‌ ده‌رچوونی کرێکاره‌کانی کارگه‌ی لومبیر ده‌کات که‌ ده‌چنه‌ ده‌ره‌وه‌ و پاسکیله‌کانیان لێ ده‌خوړن و ده‌رۆن و دواتر پاسه‌وانه‌که‌ ده‌رگای کارگه‌که‌ داده‌خات. فیلمه‌کانی لومبیر زۆریه‌ی شێوازی تۆماری ه‌ه‌بووه‌ که‌ باسی ژبانی رۆژانه‌ی له‌خۆ گرتوه‌وه. له‌ رووی ه‌ونه‌رییه‌وه‌ کاری سه‌ره‌تایی تێدا‌بووه‌ وه‌ک به‌کاره‌ینانی رووناکی و سیبه‌رو پیکهاتنی وێنە وه‌لێژاردنی گۆشه‌ ه‌ونه‌رییه‌کان، به‌لام کامییرا نه‌ده‌جوولا. دیمه‌نی گشتی و ناوه‌ندی له‌ فیلمه‌کانیدا به‌کاره‌ینابوو. جگه‌ له‌وه‌ش رۆژی (۲۸) ی کانونی یه‌که‌می سالی (۱۸۹۵) بووه‌ رۆژی له‌دایک بوونی ه‌ونه‌ری سینه‌ما له‌جیهاندا و به‌سه‌رکه‌وتنیکی گه‌وره‌و گرنگ دانرا. بۆلۆمبیر، که‌ توانی ئەم میژوووه‌ تۆمار بکات. لێره‌وه‌ زیاتر کاری پێشاندانی وێنە جوولایه‌وه‌ بلاوبۆوه‌.

له (۲۳) ی نیسانی سالی (۱۸۹۶) دا ئەدیسون یه‌که‌م کاری نیشاندانی به‌ ئامییری (فیتاسکۆب) ئەنجام دا له‌ هۆلی (کۆستروبیال) له‌ شارێ نیویۆرک-دا و سهرکه‌وتنی به‌ده‌ست ه‌ینا. رۆژنامه‌ی نیویۆرک تایمز له‌

وتاریکدا له ژیر ناو نیـشـشـانی (دواسره که وتنی ئه دیسون) ئه م هه والئه ی له رۆژی (۲۴ ی نیسانی ۱۸۹۶) دا بلا و کردۆته وه. دواتریش رۆژ به رۆژ هونه‌ری سینه‌ما سه‌رتاپای جیهانی گرته وه. (۱۷ ی شوباتی سالی ۱۸۹۶) ئامییری (سینه‌ماتوگراف) ی لومییر له لهنده‌ن نیشان درا. له رۆژی (۲۵) ی شوباتی هه‌مان سال یه‌که‌م کاری پیشاندانی فیلم به ئامییری (بیوسکۆب) له لهنده‌ن ئه‌نجام درا.

له مانگی مارتی سالی (۱۸۹۶) دا سینه‌ما گه‌یشته ولاتی ئیتالیا و ئه‌لمانیا و سوئیسرا. مانگی نیسانی هه‌مان سال گه‌یشته ئیسپانیا و نه‌مسا. له (۱۸ ی) حوزه‌یرانی هه‌مان سال یه‌که‌م کاری پیشاندانی فیلمی سینه‌مایی له نیویۆرک ئه‌نجام درا. مانگی ته‌موزیش سینه‌ما گه‌یشته رووسیا مانگی ئابی (۱۸۹۶) گه‌یشته رۆما و سوئیسرا.

به‌م جوژه هونه‌ری سینه‌ما گه‌یشته هه‌موو دنیا. که له لایه‌ن زانایان و داهینه‌رانی جیهانییه‌وه ئه‌م ئامیره گرنگه په‌یدا بوو، به‌لام دروست بوونی بۆ ته‌نیا که سییک ناگه‌ریتته‌وه، به‌لکو دوا ی چه‌ندین ئه‌زمسون و تاقی کردنه‌وه و دانانی تیۆریی داهینه‌رانه و برینی چه‌ند قوناغیکی میژوویی ئه‌م هونه‌ری پێ له‌دایک بوو، چونکه سینه‌ما توگرافی لومییرو فیتاسکۆبی ئه‌دیسون هه‌ر ئاوا به ئاسانی نه‌گه‌یشته ئه‌نجام، به‌لکو پیشتر هه‌ریه‌ک له زانایان کاریکی ئه‌نجام داوه تا گه‌یشتۆته ئه‌م قوناغه.

به‌ره‌و به هونه‌رکردنی سینه‌ما

سه‌ره‌تا سینه‌ما وه‌ک ئامییریکی ده‌رکه‌وت وینه‌ی به‌ جوولاه‌ویی له‌سه‌ر شاشه‌ نیشان ده‌دا، به‌لام دواتر پیتی نایه قوناغی هونه‌رییه‌وه که له‌لایه‌ن

هونه‌رمه‌ندانی سینه‌ماییه‌وه بنچینه سه‌ره‌تاییه‌کانی هونه‌ری به‌رجه‌سته‌کرا. جگه له‌وه‌ش ئه‌دیسون گه‌یشته ئه‌و بروایه‌ی که ئه‌م هونه‌ره کاریکی گرنگی به‌ره‌م هینانی پیشه‌سازیشه و ده‌ست که‌وتی ماددی ده‌بیت. بۆیه له جیهاندا چه‌ندین فیلمی سینه‌مایی به‌ره‌م هینان له‌لایه‌ن ده‌ره‌ینه‌رانه‌وه که زۆریه‌ی بابه‌ته‌کانیش واقعیی راستی رۆژانه بوو.

جوړج میلییه یه‌کیکه له یه‌که‌م پیشه‌ره‌وانی سینه‌مایی جیهانی و فه‌ره‌نسی، کۆمه‌لتی کاری سه‌ره‌تای هونه‌ری سینه‌مایی ئه‌نجام داوه. خۆی یه‌کیک بوو له‌و که‌سانه‌ی له یه‌که‌م کاری پیشاندانی فیلمی لومییردا ئاماده بووه.

میلییه له‌سه‌ره‌تادا کاری له شانۆدا کردووه و خاوه‌نی شانۆیی هودینی بووه. بۆیه شانۆ سینه‌مای به‌یه‌که‌وه گرئ داوه و په‌گه‌زه‌کانی وه‌کو سیناریۆو ئه‌کترو میکیاج و دیمه‌ن و جلویه‌رگ. که له سینه‌مادا به‌رجه‌سته‌ی کرد، له شانۆوه وه‌ریگرت. شانۆیه‌کانیشی تایبه‌ت بوو به یاری و سیحری و سه‌ماو ئه‌کروباتیک. هه‌ربۆیه به‌ره‌مه‌کانی (خاڼه‌ شاراه‌که، قه‌لا جنوکاوییه‌که) له سینه‌مادا تایبه‌ت بوو به یاری سیحری و کۆمه‌لتی کاری نوێی تیدا ئه‌نجام داوه له‌ رووی ته‌کنیکییه‌وه وه‌کو (تیکه‌ل کردن، ده‌رکه‌وت و دیارنه‌مان، جوول‌ه‌ی پیچه‌وانه‌ی رووداو. .) هه‌روه‌ها میلییه له سالی (۱۸۹۶) دا له شه‌قامی ئۆپیرا له پاريس وه‌ک کاریکی سه‌ره‌تایی وینه‌ی هاتوچۆی خه‌لکی تو‌مار کردووه و بۆ یه‌که‌م جار جوول‌ه‌ی ترافلنجی کامییری به‌کاره‌یناوه که کاریکی نوێ و هونه‌ری سینه‌ما بووه و وه‌ک سه‌ره‌تایه‌ک ده‌رکه‌وت. سالی (۱۸۹۹) فیلمی (سه‌ندریللا) ی به‌ره‌م هینا و

دریژییه‌که‌ی (۴۱) پێ بوو که ئه‌مه‌ش ئه‌زمـوونـیـکی نوێ بوو، چونکه فیلمه‌کانی لومییر ته‌نها (۵۰) پێ بوو. دواتر میلییه هه‌ولتی دا رووداوه‌کان بکات به‌ چه‌ند به‌شیکه‌وه و شیوه‌ی چیرۆکیک وه‌ربگریت ئه‌مه‌ش به‌رجه‌سته کردنی شیوازی شانۆیی بوو له سینه‌مادا. زۆریه‌ی دیکۆری فیلمه‌کانی خۆی دروستی کرده‌وه و کاریکی سه‌رکه‌وتوو و جوانیش بوو. بۆ یه‌که‌م جاریش له‌سالی (۱۸۹۷) دا رووناکیی ده‌ستکردی کاره‌بایی له فیلمی (لبا و لوص) دا به‌کاره‌ینا وه‌ک سه‌ره‌تایه‌کی هونه‌ری.

له سالی (۱۹۰۲) دا میلییه له‌به‌ره‌می (فوران مونلیه) دا کۆمه‌لتی کاری هونه‌ری ده‌ره‌ینانی ئه‌نجام دا. جگه له‌وه‌ش له فیلمی (گه‌شتی بۆ سه‌رمانگ) دا کاری نواندنی سینه‌مای به‌رجه‌سته‌کرد که باس له گه‌ردووناسه‌کان ده‌کات که ده‌چنه‌ سه‌ر مانگ و به‌یه‌کیک له سه‌رکه‌وتووترین فیلمه‌کانی داده‌نریت له‌ رووی ده‌ره‌ینانه‌وه که دریژییه‌که‌ی (۲۸۰) مه‌تر بوو. هه‌ر له‌و سه‌رده‌مه‌دا میلییه سه‌رۆکایه‌تی کۆنگره‌ی نیونه‌ته‌وه‌یی سینه‌مایی جیهانی یه‌که‌م و دووه‌می کردووه له سالی (۱۹۰۸ و ۱۹۰۹) دا میلییه جگه له‌وه‌ی زۆری فیلمه‌کانی له ستۆدیۆدا وینه‌گرتوه پاشان شانۆی هۆدینی کرده‌ شوینی پیشاندانی فیلمی سینه‌مایی و به‌یه‌که‌م ده‌ره‌ینه‌ری سینه‌مایی داده‌نریت له میژووی سینه‌مادا.

قوتابخانه‌ی برایتون

له‌کۆتایی سه‌ده‌ی نۆزده‌هه‌ سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی بیسته‌مه‌دا کۆمه‌لتی ده‌ره‌ینه‌رو وینه‌گر له به‌ریتانیا ده‌رکه‌وتن که پیشه‌روانی سینه‌مان بریتانی داده‌نرین و ئامانجیان دروست کردنی فیلمی

نامیتری «دیدانیۆم» - هۆرنەر - (۱۸۳۴)

سینه‌مایی بوو. میژوونوسی سینه‌مای جیهانی جورج سادول ناوی لی ناون (قوتابخانه‌ی برایتون) که بریتی بوون له‌م هونه‌رمه‌ندانه (ولیه‌م پۆل، جیمس ولیامسون، جورج ئەلبرت سمیث، ئەلفرید کۆلتر، سیسیل هبورت...) و به‌گشتی بنچینه‌کانی یه‌که‌می هونه‌ری سینه‌مایان به‌رجه‌سته‌کرد. وه‌کو به‌کاره‌یتانی له‌قته (گشتی، ناوه‌ند، نزیک). و سادول وای داده‌نیت که بۆ یه‌که‌م جار (له‌قته‌ی گه‌وره) له فیلمیکی ولیامسوندا به‌کاره‌یترا. هه‌ر ئەم هونه‌رمه‌ندانه‌ش له فیلمه‌کانیانا گرنگییان به‌برین و پیکهاتن داوه له له‌قته‌دا. زۆریه‌ی به‌ره‌مه‌کانیان شیوازی زانستی و هه‌والی و گه‌شتیاری بووه و کاری درامیشی له‌خۆ گرتووه...

ولیه‌م پۆل یه‌کیکه له‌م هونه‌رمه‌ندانه و به‌باوکی سینه‌مای جوولاوه‌ی به‌ریتانی داده‌نیت و کاری له‌کۆمه‌لی فیلمی هه‌وال و دیمه‌نی دهره‌کیدا کردووه و جووله‌ی کامیترای به‌کاره‌یتاوه و یه‌که‌م ستۆدیوی وینه‌ی جوولاوه‌ی له‌لندهن دامه‌زراندووه، سالی (۱۸۹۸) فیلمی (گه‌شتی بۆ باکووری سه‌روو) ی به‌ره‌م هیتاوه و شیوازی تواماری له‌خۆ گرتبوو. سالی (۱۹۰۰) فیلمی (پیشبرکییه‌کی شیتانه به‌ئۆتۆمبیل له‌سپرکی پیکادیللیلی-دا) دهره‌یتاوه و یه‌که‌م جووله‌ی کامیترای ترافیلنجی له‌سه‌ر عه‌ره‌بانه له‌م فیلمه‌دا به‌کاره‌یتاوه. له‌گه‌ل چهند کاریکی ترادا. جورج سمیث به‌هه‌مان شیوه دهره‌یتنه‌رو وینه‌گره‌بووه و کۆمه‌لی فیلمی به‌ره‌م هیتاوه وه‌ک (برایانی کورسیکون) له‌سالی (۱۸۹۸) دا. کۆمه‌لی له‌قته‌ی جیاوازی به‌کاره‌یتاوه. جورج سادول له‌م باره‌یه‌وه ده‌لی (له‌قته‌ی نزیک و گشتی له‌یه‌ک دیمه‌ندا به‌کاره‌یتاوه و بنچینه‌ی هونه‌ری برین و مۆنتاژیی ئه‌نجام داوه).

جیمس ولیامسون سه‌ر به

کاری کردووه و سالی (۱۹۲۱) له‌لندهن کۆمپانیای (واریک) دا ده‌نی که ته‌نیا کاری وینه‌گرتنی هه‌والی بووه له‌و سه‌رده‌مه‌دا و کۆمه‌لی فیلمی هه‌والی ئه‌نجام داوه و ئەم شیوازی به‌ره‌و پیشه‌وه بردووه.

سه‌رده‌می باتیه

شارل باتیه به‌یه‌کیک له‌پیشروانی سینه‌مای فه‌ره‌نسی داده‌نیت و کۆمه‌لی کاری ئه‌نجام داوه و چالاکیی کاری سینه‌مایی فراوان کردووه له‌رووی به‌ره‌مه‌هیتان و دابه‌ش کردنه‌وه. باتیه‌سالی (۱۸۹۵) نوینه‌ری دابه‌ش کردنی فیلمی ئه‌دیسون بووه. یه‌که‌م کۆمپانیای سینه‌مایی له‌فه‌ره‌نسا دامه‌زراندووه به‌ناوی (برایانی باتیه) و نامیتری سینه‌ماتۆگرافی لومییری به‌کارده‌هیتاوه گه‌وره‌ترین کۆمپانیا بوو له‌جیهاندا و له‌هه‌ر ولاته‌ش به‌شیکی هه‌بووه. که کاری دروست کردنی فیلمی خام و نامیتری پیشاندان بووه. له‌بازاری جیهانیدا نیشانه‌ی (دیک) ی هه‌بووه. پینج ستۆدیوی کاره‌بایی

قوتابخانه‌ی برایتون بووه و یشتربش سه‌ر به‌قوتابخانه‌ی لومییری فه‌ره‌نسی بووه ئەمیش یه‌کیکه له‌وانه‌ی سه‌ره‌تاکانی زمانی جوانکاریی سینه‌مایی ئه‌نجام داوه رووداوی یه‌کسان و پیکهاتنی له‌قته‌و دژه له‌قته‌ی له‌مۆنتاژدا به‌رجه‌سته کردووه. هه‌روه‌ها هاوینه‌گریکی باش بووه که سالی (۱۸۹۹) فیلمی (پیشبرکیی هانتی) ی توامار کردووه که چهند له‌قته‌یه‌کی له‌خۆ گرتووه وه‌ک (وینه‌گرتنی بینهران و دهرچوونی به‌له‌مه‌کان و سه‌رکه‌وتووترین که‌سی به‌رجه‌سته کردووه) که شیوازیکی نوێ بوو له‌سینه‌مادا. دواتر فیلمی (هیرش بردنه سه‌ر مژده‌به‌خشانی چین) ی له‌سالی (۱۹۰۰) دا به‌ره‌م هیتاوه و ماوه‌که‌ی پینج خوله‌ک بووه که شیوازی چیرۆکی سینه‌مای له‌خۆ گرتووه له‌رووی مۆنتاژیی‌شه‌وه کاری نوێی تیدا دهرکه‌وتووه و کۆمه‌لی له‌قته‌ی جیاوازیی به‌یه‌که‌وه گری داوه. یه‌کیکه له‌فیلمه‌مه‌زنه‌کانی ولیامسون. تشارلز ئوربان له‌گه‌ل ئەم کۆمه‌له‌یه‌دا

له‌کۆمپانیاکه‌دا دروست کردوووه و کۆمه‌لێ فیلمی سینه‌مایی به‌ره‌م هیتاوه و سه‌رکه‌وتنی به‌ده‌ست هیتاوه و ده‌ست که‌وتی ماددی هه‌بووه، به‌لام دواتر له‌لایه‌ن هه‌ندی کۆمپانیای جیهانیی تره‌وه دژایه‌تی باتیه‌ کراوه. دواتر له‌سالی (۱۹۰۶) دا کۆمه‌لێ فیلمی به‌ره‌م هیتاوه وه‌ک فیلمی (ئه‌شکه‌نجه‌ی مه‌سیح) و فیلمی (کوشتنی دۆق جیز) له‌سالی (۱۹۰۸) دا و له‌هۆلی (شارا) دا پیشانی ئه‌دیپ و هونه‌رمه‌ندانی داوه و ریزبان لێ ناوه. که سه‌رکه‌وتنیک بوو بۆ کۆمپانیای باتیه.

پێشکه‌وتنی هونه‌ری سینه‌ما له‌ ئه‌مریکا

دوای ئه‌نجامدان و به‌ره‌مه‌یتانی چه‌ند فیلمیکی سینه‌مایی له‌لایه‌ن لومبیر و باتیه و میلییه وه.. کۆمه‌لێ خالی وهرچه‌رخاندن له‌م هونه‌ره‌دا به‌دی کرا. به‌ شییوه‌یه‌کی سه‌ره‌تایی بنچینه‌کانی هونه‌ری له‌هه‌ندی به‌ره‌مه‌دا ده‌رکه‌وت. دواتریش له‌سه‌رده‌ستی ئه‌دوین بورترو جریفیث و چه‌ند هونه‌رمه‌ندیکی تری ئه‌مریکی زیاتر هه‌نگاوی ناو ئاستیکی به‌رزى به‌خۆوه بینی... ئه‌دوین بورترویه‌کیکه له‌ پیشه‌روانی یه‌که‌می سینه‌مای ئه‌مریکی و له‌گه‌ڵ ئه‌دیسوندا کاری کردوووه و ئه‌ندازیاری پێششاندانی وینه‌ی سینه‌مایی و وینه‌گری فۆتۆگرافی بووه. له‌گه‌ڵ ئه‌دیسوندا چه‌ند کاریکی سه‌ره‌تایی ئه‌نجام داوه که له‌یاری پێشبرکێکاندا به‌ له‌قته‌ی جوان و شییوه‌ی (سلویت) وینه‌ی تۆمار کردوووه. سالی (۱۹۰۲) فیلمی (ژیان پیاویکی ئاگر کۆژینه‌وه‌ی) ده‌ره‌یتاوه‌ی کاری هونه‌ری نوێی دا‌هیتاوه‌ و شییوازی درامیبی له‌خۆ گرتوووه و له‌ چه‌ند دیمه‌نیکدا کاره‌کانی (سه‌ره‌تا، ناوه‌ند،

کۆتایی) له‌ رووداوه‌کاندا به‌رجه‌سته کردوووه و به‌یه‌که‌وه گری داون که پێچه‌وانه‌ی فیلمه‌کانی میلییه بووه که پچر پچر له‌رووداوه‌کاندا هه‌بووه.. دواتر فیلمی (دزینی شه‌مه‌نده‌فه‌ره گه‌وره‌که‌ی) ده‌ره‌یتاوه‌یه‌که‌م فیلمی سینه‌مایی راسته‌قینه‌ داده‌نریت که شییوازی هونه‌ری تیدا بووه و ماوه‌که‌ی بیست و دوو خوله‌ک بووه و کۆمه‌لێ دیمه‌نی ده‌ره‌کیی تیدا بووه و جووله‌ی کامیرو له‌قته‌ی نزیکه‌ی به‌کاره‌یتاوه جگه له‌وه‌ش گۆشه‌گه‌لیکی له‌یه‌ک شوینی وه‌ستاودا به‌کاره‌یتاوه. به‌ کورتی بورترو له‌ کاری ده‌ره‌یتان و وینه‌گرتن و چیرۆکدا کاری هونه‌ری نوێی سینه‌مایی ئه‌نجام داوه.

دافیدوارک جریفیث به‌ هه‌مان شییوه ده‌ره‌یته‌ریکی به‌توانای سینه‌مای ئه‌مریکییه‌وه گه‌وره‌ترین کاری نوێ و شییوازی هونه‌ریی ئه‌نجام داوه. که ره‌خنه‌گرانی سینه‌مایی ده‌لێن (جریفیث به‌ مامۆستای یه‌که‌م و باوکی هونه‌ری سینه‌مادا ده‌نریت له‌ جیهاندا..). سه‌ره‌تا چه‌ند فیلمیکی کورتی به‌ره‌م هیتاوه.. سالی (۱۹۱۵) یه‌که‌م فیلمی ئه‌مریکیی درێژی ده‌ره‌یتاوه و له‌باره‌ی جه‌نگی ناوخبۆی ئه‌مریکا بووه به‌ناوی (له‌دایک بوونی نه‌ته‌وه) ماوه‌که‌ی سێ سه‌عات بوو پاشان له‌سالی (۱۹۱۶) دا فیلمی (ده‌مارگیری) ده‌ره‌یتاوه که به‌ به‌ره‌مه‌یکی گه‌وره‌ و سه‌رکه‌وتووی جریفیث داده‌نریت. دیکۆریکی گه‌وره و چه‌ندین ئه‌کته‌ری به‌ناوبانگ و زیاد له‌ هه‌زار کۆمبارس تیییدا به‌شداربوون. له‌ رووی هونه‌ریشه‌وه کاری نوێی ئه‌نجام داوه له‌ بواری پیکهاتنی له‌قته‌وه مۆنتاژدا. که له‌سه‌ر بنچینه‌ی له‌قته‌ی کاری کردوووه. به‌کاره‌یتانی له‌قته‌ی (گشتی، ناوه‌ند، نزیک، گه‌وره) له‌ دیمه‌نه‌کاندا ئه‌نجام داوه و کاری ته‌فسیلی له‌خۆ گرتوووه. بۆ یه‌که‌م جار له‌قته‌ی

گه‌وره‌ی بۆ کاری سایکۆلۆژی به‌کاره‌یتاوه که ده‌م و چاوو ده‌ستی ئه‌کته‌ری نیشان داوه. برینیش جووله‌یه‌کی به‌رده‌وامی هه‌بووه و برینی پچر پچری به‌کاره‌یتاوه له‌ رووی مۆنتاژوه. که ئه‌مانه به‌ بنچینه‌ی سه‌ره‌تایی داده‌نریت له‌ سینه‌مادا. له‌ رووی وینه‌گرتنه‌وه چه‌ند شییوازیکی نوێی دا‌هیتاوه وه‌ک وینه‌گرتن له‌سه‌ر ئوتومبیل و بالۆن له‌ دیمه‌نه گه‌وره‌کاندا و ته‌عبیری ده‌موچاوی ئه‌کته‌ری له‌کاری نواندندا له‌ له‌قته‌ی نزیکدا تۆمار کردوووه.. زۆر گرنگیی داوه به‌ پیکهاتنی وینه‌ و به‌کاره‌یتانی رووناکی به‌شیوه‌ی هونه‌ری که سیبه‌رو رووناکی هه‌بووه. بۆ یه‌که‌م جار به‌پیتی رووداوی دیمه‌نه‌کان گۆشه‌کانی وینه‌گرتنی به‌کاره‌یتا له‌ چه‌ندین گۆشه‌ی جیاوازا. بۆیه جریفیث کاریگه‌ری گه‌وره‌ی له‌سه‌ر هونه‌ری سینه‌ما هه‌یه و پیکهاته بنچینه‌یه‌که‌ی فیلمی دروست کردوووه. هه‌ر له‌ ئه‌مریکا‌دا هونه‌رمه‌ندی به‌ناوبانگ شارلی شاپلن ده‌رکه‌وتوووه و به‌ قوتابخانه‌ی کۆمیدی ئه‌مریکی ناوده‌بریت له‌ جیهاندا که سینه‌مای بێده‌نگی به‌ره‌و پیشه‌وه بردوووه و سه‌رکه‌وتنیک بی وینه‌ی به‌ده‌ست هیتاوه و به‌ گه‌وره‌ترین هونه‌رمه‌ندی سینه‌مایی داده‌نریت له‌ بواری ده‌ره‌یتان و نواندندا. سالی (۱۹۱۴) ده‌یان فیلمی کورتی بۆ کۆمپانیای (کیستون) به‌ره‌م هیتاوه، پاشان یه‌که‌م فیلمی کۆمیدی درێژی به‌ره‌م هیتاوه به‌ ناوی (لیجوس) که به‌گۆرانییک داده‌نریت له‌ ژبانی چاپلندا و به‌یه‌که‌م هونه‌رمه‌ند داده‌نریت له‌م بواره‌دا. که‌سایه‌تی و رووداو له‌ فیلمه‌کانی چاپلندا رۆلی سه‌ره‌کیان بینیوه و به‌ زۆری له‌قته‌ی گشتیی به‌کاره‌یتاوه و به‌م له‌قته‌یه‌ش به‌ناوبانگه له‌سینه‌مادا. مۆنتاژیش رۆلی گرنگی بینیوه له‌ فیلمه‌کانیدا و

نامانجی ویننه‌ش نه‌وه بووه خه‌لکی خستوته پیکه‌نین.

دواتریش چهنه فیلمیکی به‌ره‌م هیناوه وهک (ژیانی سه‌گیک-۱۹۱۸) و فیلمی (کوره‌که-۱۹۲۱) و فیلمی (گه‌ران به‌دوای زبیردا-۱۹۲۵) و فیلمی (سیرک-۱۹۲۸) دا. نه‌مانه له به‌ناوبانگترین و باشتترین فیلمه‌کانی چاپلن که هیتزکی نوپیان داوه به‌م هونه‌روه به‌روه پیشه‌وه‌یان بردووه..

هه‌روه‌ها دهره‌هینهری به‌توانا ئه‌ریک فون سترۆهایم له سینه‌مای ئه‌مریکادا جیده‌ستی دیاره له‌بواری دهره‌هینان و نواندن و سیناریستدا کاری کردووه و به‌یه‌کیک له گه‌وره‌ترین دهره‌هینهری شتیوازی واقعی دهنه‌نریت و به‌شیتوهی هونه‌ریبانه چاره‌سه‌ری بابه‌ته‌کانی واقعی کردووه و نازایانه رووداوه‌کانی واقعی خستوته سه‌رشاشه. سالی (۱۹۱۸) یه‌که‌م فیلمی بابه‌تی سیکسی دهره‌هیناوه به‌ناوی (میرده کویره‌کان) که دهره‌هینان و نواندن و سیناریۆ و دیکۆر سترۆهایم ئه‌نجامی داوه و زۆر نازایانه رووداوه‌کانی تۆمارکردووه و له‌میتۆوی سینه‌مادا بی وینه‌یه. سالی (۱۹۲۳) فیلمی (ته‌ماعی) له‌کۆمپانیای گولدوین به‌ره‌م ده‌هینن و به‌فیلمیکی واقعی دریتی ئه‌مریکای دهنه‌نریت که له شه‌قام و شوبنه‌گشتیه‌کانی کالیفورنیا و سان فرانسیسکو دا وینه‌ی گرتووه. ئه‌م فیلمه له‌رۆمانی (ماکی‌تج) ی فرانک نووسیسه وهرگیراوه و به‌شیتیوازی سینه‌مای ئه‌ماده‌ی کردووه و له‌رووی هونه‌ریبانه سه‌رکه‌وتووه. سترۆهایم یه‌کیکه له‌وه‌هونه‌رمه‌ندانه‌ی به‌ته‌کنیکی جریفیث کاریگه‌ر بووه، چونکه له‌چهنه‌فیلمیکیدا یاریده‌ده‌ری جریفیث بوو. بۆیه له‌فیلمه‌کانیدا کاری نوپی ئه‌نجام داوه. ئامیری وینه‌گرتن به‌ته‌فسیلی سروشت و واقعی به‌رجه‌سته کردووه به‌

جووله‌ی کامیرای جوان و له‌قته‌ی نزیک و گشتی به‌کاره‌هیناوه. پاشان کاری تیکه‌لکردن و دهرکه‌وتن و دیارنه‌مانی ئه‌نجام داوه و کاریکی گرنگی کردۆته سه‌ر سینه‌مای ئه‌مریکای و جیهانی.

هه‌روه‌ها (سیسل دی میل) یه‌کیکه له به‌هرمه‌نده‌کانی سینه‌مای ئه‌مریکای و ئاستیکی هونه‌ری گه‌وره‌ی هه‌یه و کۆمه‌لی فیلمی کۆمیدی پیکه‌نینه‌ی و پروپاگه‌نده‌یی و میلۆدرامی هه‌بووه که زۆری بابه‌ته‌کانی له‌شانۆوه وهرگرتووه.

فیلمی (فیل‌بازی) له‌سالی (۱۹۱۰) دا دهره‌هیناوه و به‌باشترین فیلمی ئه‌مریکای دهنه‌نریت. ره‌خنه‌گری فه‌ره‌نسی لیون موسیناک له‌باره‌ی ئه‌م فیلمه‌وه ده‌لی (یه‌که‌م رووداوه که له‌میتۆوی سینه‌مادا تۆمار کراوه، ده‌کرۆ له‌ئاستی یه‌که‌م فیلمی لومییردا دهنه‌نریت..). پیکه‌هاتی هونه‌ری له‌قته‌ی شیتوه‌ی ئاسایی له‌نواندنا و له‌قته‌ی نزیک و به‌کاره‌هینانی رووناکیی هونه‌ریبانه شتیوازی ئه‌م دهره‌هینه‌یه.

(رۆبرت فلاهرت) یش نمونه‌یه‌کی بی وینه‌یه له‌هونه‌ری سینه‌مای ئه‌مریکادا و له‌بواری فیلمی واقعی تۆماریدا ده‌ستیکی ره‌نگین و بالایی هه‌بووه و به‌پیشره‌وه دهنه‌نریت. زۆر له‌فیلمه‌کانی سیناریۆ و دهره‌هینان و وینه‌گرتن و مۆنتاژ خۆی به‌رجه‌سته‌ی کردووه. چهنه‌دین شوبنی شارستانی گه‌لان گه‌راوه و گیروگرفته‌کانی و چۆنه‌تبی ژیبانی تۆمار کردووه. یه‌که‌م فیلمی له‌سالی (۱۹۲۲) دا به‌ره‌م هیناوه به‌ناوی (نانوکی ئاسکیمۆ) و ناوبانگی پی دهرکردووه و دنیا‌ی هه‌ژاندووه. فلاهرتی شتیوازیکی هونه‌ری دیاریکراوی هه‌بووه له‌بواری دهره‌هینان و وینه‌گرتن و مۆنتاژدا. هه‌ریه‌که‌ی به‌جۆریک مامه‌له‌ی له‌گه‌ل واقعی پی کردوون. (تیبینی دریتژ) شتیوازه به‌ناوبانگه‌که‌یه‌تی و یه‌کیکه له‌وه‌

دهره‌هینه‌رانه‌ی جیده‌ستی به‌سه‌ر سینه‌مای ئه‌مریکیه‌وه دیاره. هه‌ریبه‌جۆر سادول ناوی لینه‌اوه (جان جاک رۆسۆی سینه‌ما).

سینه‌مای سوڤیتی

له‌دوای بلا‌وبوونه‌وه‌ی هونه‌ری سینه‌ما له‌جیهاندا. سوڤیت نه‌و ولاته‌یه که رۆلیکی گرنگی له‌م بواره‌دا بینیه‌وه و کۆمه‌لی هونه‌رمه‌ندی سینه‌مای تیدا دهرکه‌وتووه و هه‌ریه‌که‌یان خاوه‌نی شتیوازی تاییه‌تین و ئه‌م هونه‌ره‌یان به‌روه‌پیشه‌وه بردووه که به‌قوتابخانه‌ی سوڤیتی به‌ناوبانگن له‌سینه‌مادا.

یه‌که‌م فیلمی سوڤیتی ده‌گه‌ریته‌وه بۆ سالی (۱۹۰۸) که ئه‌لکسهنده‌ر رانکۆف ده‌ری هیناوه به‌ناوی (له‌سه‌ر رینگای فه‌ره‌نسی)، به‌لام به‌رزبوونه‌وه‌ی ئاستی هونه‌ری له‌سوڤیتدا له‌گه‌ل هه‌لایسانی شۆرشی ئۆکتۆبه‌ردا ده‌ست پیده‌کات. هونه‌رمه‌ندان و کولیشۆف ویتسه و فیرتون راسته‌وخۆ رووداوه‌کانی جه‌نگیان تۆمار کردووه و شتیوازی فیلمی تۆماری هه‌والی له‌خۆ گرتووه. که دواتر له‌فیلمیکی دریتژدا کۆکراوه‌ته‌وه به‌ناوی (یادی سالانه‌ی شۆرشی ئۆکتۆبه‌ر ۱۹۱۸) و به‌یه‌که‌م فیلمی دریتژی سوڤیت دهنه‌نریت و کردنه‌وه‌ی کارگه‌ ئه‌زمونیه‌که‌ی کولیشۆف له‌سوڤیتدا سالی (۱۹۲۲) ره‌نگدانه‌وه‌یه‌کی مه‌زنی بینیه‌وه له‌به‌روه‌پیشبردنی سینه‌مادا. هونه‌رمه‌ندان و وه‌کو فیرتۆف ئه‌پزنش‌تاین و بودوفکین... کاریان تیدا کردووه و لیکۆلینه‌وه‌یان له‌سه‌ر فیلمی سینه‌مای کردووه. به‌تایبه‌تی له‌سه‌ر فیلمه‌کانی جریفیث.

فیسفولود بودوفکین یه‌کیکه له‌دانه‌رانی تیۆری هونه‌ری سینه‌مای و جوانکارییه‌کانی فیلم و مۆنتاژی به‌رجه‌سته کردووه و خاوه‌نی شتیوازی

مونتازې بیناداره و په کینکه له گه‌وره‌ترین دهره‌ینه‌ره‌کانی سینه‌مایې سوځیتې. سالی (۱۹۲۵) په‌کهم به‌ره‌می توماری زانستی به‌ره‌م هیناوه به‌ناوی (کاری می‌شک) و سالی (۱۹۲۶) فیلمی‌کی کومیدی کورتی (تای شه‌ترنج- حمی الشطرنج) ی دهره‌یناوه. سالی (۱۹۲۶) په‌کهم به‌ره‌می هونه‌ری گه‌وره‌ی دهره‌یناوه به‌ناوی (دایک) له‌گه‌ل فیلمی (کو‌تایی سانت لبترسبورج) دا که توانای هونه‌ری بودوفکین له‌م فیلمه‌دا دهرکه‌وتووه و چه‌ندین شپو‌ازی هونه‌ری نو‌تی له‌ بواری له‌فته و مونتازو دهره‌یناندا نه‌نجام داوه.

سیرجی نه‌یزنشتاین-یش به‌ه‌مان شپوه‌ خاوه‌نی شپو‌ازو تپو‌ری هونه‌ری سینه‌مایه و به‌شپو‌ازی شو‌ر‌شگ‌یرانه به‌ناوبانگه‌و له‌ به‌ره‌مه‌کانیدا ره‌نگی داوه‌ته‌وه و خاوه‌نی تپو‌ری شپو‌ازی مونتازو فیکریه. په‌کهم فیلمی له‌ سالی (۱۹۲۴) دا دهره‌یناوه به‌ناوی (مانگرتن) هوه، به‌لام سالی (۱۹۲۵) گه‌وره‌ترین فیلم به‌ره‌م ده‌هینې و له‌ سینه‌مادا ده‌نگ ده‌داته‌وه، نه‌ویش فیلمی (زرتپوشی بو‌مکین)، له‌گه‌ل چه‌ندین فیلمی تر‌دا. له‌به‌ره‌مه‌کانیدا چه‌ندین شپو‌ازی هونه‌ری نو‌تی له‌بواری مونتازو له‌فته و پیکه‌اتنی وینه‌دا به‌رحه‌سته کردووه و سه‌ره‌تاکانی بنچینه‌ی هونه‌ری جوانکاری فیلمی خولفاندووه له‌ سینه‌مادا.

په‌کلی‌کی تر له‌ دهره‌ینه‌ره به‌ناوبانگه‌کانی سینه‌مای سوځیتې که چیده‌ستی دیاره (دزی‌فایرتوف) که به‌ پی‌شپه‌وی فیلمی توماری داده‌نریت و له‌ بواری مونتازو وینه‌گرتندا شپو‌ازی تاییه‌تی خوی هه‌یه و (چاوی کامیرا) په‌کینکه له‌ شپو‌ازه هونه‌ریبه‌کانی سالی (۱۹۲۴) و فیلمی (چاوی سینه‌ما) و (تپه‌ر بوونی سالتیک به‌سه‌ر کوچی لینین) ی دهره‌یناوه و سالی (۱۹۲۶)

فیلمی (بو‌پیش‌ه‌وه نه‌ی شورای سوځیت) له‌گه‌ل چه‌ند به‌ره‌می‌کی تر‌دا. له‌ فیلمه‌کانیدا شپو‌ازی هونه‌ری تپدایه و بنچینه‌کانی هونه‌ری فیلمی نه‌نجام داوه که له‌ رووی له‌فته و زه‌وايه و مونتازو دهره‌ینانه‌وه کاری جوان و نو‌پکاری هه‌یه و نه‌م هونه‌ری گه‌وره‌تر کردووه، جگه له‌وه نه‌م سې دهره‌ینه‌ره مونتازو به‌ بنچینه‌ی هونه‌ری سینه‌ما داده‌نن، به‌لام هه‌ریه‌که‌یان خاوه‌نی شپو‌ازی تاییه‌تی خویه‌تی و نه‌م هونه‌ریبه‌ان به‌ره‌و پیش‌ه‌وه بردووه و له‌ رووی هونه‌ریبه‌وه گه‌شه‌ی کردووه.

نه‌لکسندر دو‌جمنکو به‌ه‌ره‌مه‌ندی‌کی تری سینه‌مای سوځیتیه‌وه و رول‌یکي گرنگی بینوه له‌ بنیاتنای سینه‌مای جیهانیدا. به‌ره‌مه‌کانی (به‌ره‌می خوشه‌ویستی- ۱۹۲۶)، (جان‌تای دیبلوماسی- ۱۹۲۷) و فیلمی (زفینجورا- ۱۹۲۸) که له‌م به‌ره‌مانه‌دا ناوبانگی دهرکردووه و له‌ فیلمه‌کانیدا هه‌ستی‌کی شاعیری و اقیعی خه‌یالی هه‌بووه و شپو‌ازی‌کی قول و کاریگه‌ری هه‌یه له‌ جیهانی سینه‌مادا و هیت‌یکي نو‌تی داوه به‌م هونه‌ره، به‌شپوه‌یه‌کی گشتی نه‌م هونه‌رمه‌ندانه‌ی سینه‌مای سوځیتې رول‌یکي گرنگیان بینوه له‌ دارشتنی تپو‌ریبه‌ جوانکاریبه‌کانی فیلمدا، بویه ره‌خنه‌گرانی سینه‌مای نه‌م قوناغه‌ی سینه‌مای سوځیتې ناوده‌نن به‌ قوناغی زرتپنی سینه‌مای سوځیتې.

سینه‌مای نه‌لمانی

ره‌خنه‌گری هونه‌ری نه‌رث نایت ده‌لې (له‌ بیسته‌کانی نه‌م سه‌ده‌یه‌دا دوو قوتابخانه رول‌یکي گرنگیان بینوه له‌ پی‌شکه‌وتنی هونه‌ری سینه‌مادا که په‌که‌میان له‌ نه‌لمانیایه و نه‌وی تریان له‌ په‌کیتی سوځیتیدايه).

سینه‌مای نه‌لمانی به‌شپوه‌یه‌کی

گشتی له‌سه‌ره‌تای سالانی بیسته‌وه ناستی‌کی هونه‌ری هه‌بووه و به‌سه‌رده‌می سینه‌مای زرتپن ناوده‌بریت. کومه‌لې شپو‌ازی هونه‌ری تپدا دهرکه‌وتووه. په‌گه‌زه‌کانی رووناکي و دیکو‌رو جلوه‌رگ و کامیرا کاری ته‌عبیری و هونه‌ری داهینانی تپدا دهرکه‌وتووه و شپو‌ازی‌کی شاعیری هه‌بووه. فیلمه‌کانیش به‌گشتی چاره‌سه‌ری بابه‌تی مرؤفایه‌تی و میترووی له‌خو گرتووه.

له‌ بواری فیلمی میترووییدا دهره‌ینه‌ری به‌ توانا ترنست لویتیش رول‌یکي مه‌زنی بینوه له‌م بواره‌دا که به‌شپو‌ازی‌کی هونه‌ری و ته‌عبیری نامیری وینه‌گرتنی به‌کاره‌یناوه له‌به‌ره‌مه‌کانیدا. چه‌ند فیلمی‌کی میترووی وهک (نان دی بولین) و (ژنی فرعون) ی دهره‌یناوه پاشان فیلمی (سوموریوم) ی به‌ره‌م هیناوه و شپو‌ازی نواندنی ته‌عبیری هه‌بووه و فیلمی‌کی نوپه‌ریتی به‌دیکو‌ری‌کی نو‌ی و تازه‌وه دهره‌یناوه که (پشیله‌ی کپوی) بووه. پاشان دهره‌ینه‌ری به‌توانا فرتزلانج دهرکه‌وتووه و به‌ پی‌شپه‌وی سینه‌مای توماری داده‌نریت و به‌وه به‌ناوبانگه‌ له‌ فیلمه‌کانیدا بیری گه‌وره‌و جوولانه‌وه‌ی نامیری وینه‌گرتن ناستی‌کی به‌رزی هونه‌ری هه‌بووه وهک فیلمی (سیج‌فرید) و (توله‌کردنه‌وه‌ی کریمیلد) له‌سالی (۱۹۲۴) دا که له‌ رووی دهره‌ینانه‌وه زور سه‌رکه‌وتوو بوو و دیکو‌ری‌کی بې وینه‌ی هه‌بووه.

به‌لام سینه‌مای نه‌لمانی له‌ رووی ته‌عبیریبه‌وه به‌ناوبانگه و شپو‌ازی هونه‌ری نو‌تی به‌خووه بینوه. په‌کهم فیلمی ته‌عبیری سالی (۱۹۱۳) بول فیب‌جستز ده‌ری هیناوه به‌ناوی (خویندکاریک له‌ براغ) و دواتریش به‌ناوبانگترین و مه‌زنترین فیلمی ته‌عبیری به‌ره‌م هینرا له‌لایه‌ن (روبرت

نامیتری «براسینز سکوپ» - رینو - (۱۸۷۶)

فیننی) یه‌وه له‌سالی (۱۹۱۹) دا که فیلمی (دکتور کالیمجاری) بوو. له میژووی سینه‌مادا له رووی گرنگیه‌وه به‌ناوبانگه و هه‌م‌وو ره‌گه‌زه هونه‌رییه‌کانی شیوازیکی ته‌عبیری هه‌بوو. کاری دیکتور والتریمان و والتر پروهریج وهرمان ورم به‌رجه‌سته‌یان کردوو که سی هونه‌رمه‌ندی ئە‌لمانیا بوون. رووناکیش کاریکی ته‌عبیری جوانی له‌خو‌گرتبوو. جگه له‌وه‌ش به‌کاره‌ینانی له‌قتی ناوه‌ندی و نزیک و زور نزیک و فلاشباک و ده‌رکه‌وتن و دیارنه‌مان و برینی پچر پچر... به‌شیوه‌یه‌کی ته‌عبیری و جوان به‌کاره‌یتراوه له‌گه‌ل جوانترین شیوهی به‌کاره‌ینانی ئامیری وینه‌گرتن... جوژیکی تر له سینه‌مای ئە‌لمانی که له‌وه‌سه‌رده‌مه‌دا له‌دایک بووه، پیتی ده‌وت‌ریت (فیلمی سه‌رجاده‌کان) و نرخیکی زوری هه‌بووه که میژوونووسی سینه‌مای ئە‌لمانی دکتور (کراکاو) ناوی لیناوه و ده‌لێ له‌م فیلمانه‌دا شه‌قام و سه‌رجاده‌ی رۆلێکی گرنگی بینیه‌وه له‌وه‌به‌ره‌مانه‌دا. وه‌ک فیلمی (سه‌رجاده- ۱۹۲۳) و فیلمی (شه‌قامیکی دلته‌نگ- ۱۹۲۵) و فیلمی (تراژیدیایه‌ک له‌جاده‌یه‌ک- ۱۹۲۷) دا که به‌ناوبانگترین فیلمه‌کانی ده‌ره‌ینه‌ر (ج. و. بابست) هه‌و به‌شیوه‌یه‌کی راست‌گۆبانه‌ رووداوه‌کانی تو‌مارکردوو و هۆکاره‌ ده‌روونییه‌کانی مرۆقی به‌رجه‌سته‌ کردوو و باس له‌ژیانی خه‌لک ده‌کات له‌یه‌کی‌ک له‌ شه‌قامه‌کانی قییه‌ننا که دوا‌ی جه‌نگی یه‌که‌می جیهانی ئە‌م کاره‌ساته‌ له‌ ئە‌نجامی باری خرابی ئابووری رامیاریه‌وه‌ رووی داوه‌ و خه‌لکی سه‌ری لێشیتواوه. بابست به‌ جوانترین شیوه‌ کاری وینه‌گرتنی ته‌عبیری له‌ بابه‌ته‌که‌دا به‌کاره‌یناوه. هه‌روه‌ها بابست نه‌هامه‌تییه‌کانی جه‌نگی له‌

چهند به‌ره‌مه‌ییکی تر دا تو‌مار کردوو وه‌ک (شه‌ری خو‌رتاوا- ۱۹۱۸) و فیلمی (دریج روشنوبر) و به‌ته‌کنیکیکی نوی له‌ بواری وینه‌گرتن و مۆنتاژدا. هه‌روه‌ها جوانترین زه‌وایه‌ی وینه‌گرتن و پیکهاته‌ بابه‌تییه‌کانی به‌رجه‌سته‌ کردوو که جووله‌یه‌کی ته‌کنیکی سه‌رتاپای فیلمه‌که‌ی پیکه‌هیتاوه.

سینه‌مای فه‌ره‌نسی

دوا‌ی ئە‌وه‌ی هونه‌ری سینه‌ما له‌ فه‌ره‌نسا له‌سه‌ر ده‌ستی لومبیر له‌ دایک بوو، دنیای گرته‌وه. پاشان دوا‌ی جه‌نگی یه‌که‌می جیهانی، ئە‌م هونه‌ره‌ زیاتر گه‌شه‌ی کرد له‌ فه‌ره‌نسا‌دا له‌سه‌رده‌ستی رۆشنبیران و هونه‌رمه‌ندان و حکومه‌تی فه‌ره‌نسی که چه‌ندین ستۆدیۆ کۆمپانیای هونه‌ری فیلم دامه‌زران و گه‌شه‌یان به‌م هونه‌ره‌داو کۆمه‌لێ ده‌ره‌ینه‌رو رۆشنبیری سینه‌مایی په‌یدا‌بوون که به‌ (لويس دیللوک و کۆمه‌له‌که‌ی) به‌ناوبانگن و خاوه‌نی قوتابخانه‌یه‌کی هونه‌ری سینه‌مایی فه‌ره‌نسی بوون و رۆلێکی مه‌زنیان بینیه‌وه له‌ گه‌شه‌کردنی سینه‌مادا. لويس دیللوک یه‌کی‌که‌ له‌ گه‌وره‌ترین که‌سایه‌تی رۆشنبیری و هونه‌ری سه‌ره‌تای سالانی بیست له‌ سینه‌مای

هه‌ر له‌ کۆتایی سه‌رده‌می سینه‌مای زێرینی ئە‌لمانیدا شیوازی فیلمی تو‌ماری و هه‌والی ده‌رکه‌وتوو و رۆلێکی مه‌زنی هه‌بووه... والتر روتمان یه‌کی‌که‌ له‌وه‌ ده‌ره‌ینه‌رانه‌ و سالی (۱۹۲۷) فیلمی (سه‌مفونیای به‌رلین) ی به‌ره‌م هیتاوه و به‌یه‌که‌م فیلمی جیهانی تو‌ماری دا‌ده‌نریت که شیوه‌یه‌کی نوی به‌ بابه‌تی فیلمدا. کۆمه‌لێ له‌قتی جیاوازی له‌خو‌گرتوو و ئیقا‌عیکی سه‌مفونی جوانی هه‌بووه و قوتابخانه‌یه‌کی هونه‌ری نوی له‌ جیهاندا خو‌لقان‌دوو که وینه‌گری به‌توانا (کارل فرۆید) به‌رجه‌سته‌ی

فهره‌نسیداو سه‌ریه‌شپوازی ئینتیباغی سینه‌ما بووه و گرنگیان داوه به سروشت و ژیان و چەندین فیلمی له‌م جوړه‌یان به‌ره‌م هیناوه، به‌ناوبانگترین فیلمی دیللوک (تافره‌تیکی بی شوین) بوو که سالی (۱۹۲۲) به‌ره‌می هیناوه.

دیللوک به‌ته‌واوی له یاسا بنچینه‌ییه‌کانی هونهری سینه‌ما گه‌شستبوو، چەندین بابه‌تی هونهری له‌سه‌ر سینه‌ما نووسییه‌وه. دواتر کۆمه‌لێ هونهرمه‌ندی سینه‌ماییه له ده‌وری کۆمونه‌ته‌وه وهک (ئه‌بیل جانس، جان ئەبشتاین، جیرمین دولاک، مارسیل بیربییه...) که خاوه‌نی شپوازیکی هونهری بوون و کاریگه‌رییان هه‌بووه و چەندین فیلمیان به‌ره‌م هیناوه، پاشان هونهرمه‌ندان (جان رینوارو ئەلبرتو کافالکانتی و رینیه‌کلیر) چونه‌ته پال ئەم کۆمه‌له‌یه و زیاتر کارو چالاکی هونهری سینه‌مایان ئەنجام داوه و خاوه‌نی ئەزمونیکی هونهری بوون. (ویننه) لای ئەم هونهرمه‌ندان به بنچینه‌ی سه‌ره‌کی هونهری سینه‌ما دانراوه و گرنگیان به ره‌گه‌زی بینراو داوه وه‌کو ره‌نگ و رووناکی و سیبه‌ر له شپوه و ئیقاعیکی هونهریدا.

رینیه‌کلیر که یه‌کێکه له‌م کۆمه‌له‌یه و گه‌وره‌ترین ده‌ره‌ینه‌ری سینه‌ماییه و یه‌که‌م فیلمی (پاریسی خه‌وتوو) بوو که سالی (۱۹۲۳) به‌ره‌می هیناوه و شپوازیکی داھینه‌رانه‌ی کۆمیدی هه‌بوو. زۆری دیمه‌نه‌کانی له بورجی ئیقل تۆمار کردوو و وینه‌گرانی به‌توانا (دیفاسیو- جپشاو) به‌رحه‌سته‌یان کردوو به‌شپوه‌یه‌کی هونهری‌بانه‌وه چەندین شوینی جوان و بی وینه‌یان تۆمار کردوو. زیاتر بابه‌تیکی پیکه‌نیناوی هه‌بووه ئەم فیلمه. سالی (۱۹۲۷) فیلمی (کلاویک له پووشی ئیتالی)ی ده‌ره‌ینه‌وه و توانای ئاستی

هونهری ده‌رکه‌وتوووه. کامپیرا به‌شپوه‌یه‌کی جوولاو‌هی به‌رده‌وام کاری پتی کراوه و کاریگه‌ر بووه به قوتابخانه‌ی ئەلمانی. مۆنتاژو رووداویش کاریکی خیرایی به‌دوايه‌کدا هاتنی هه‌بووه و رووداوه‌کانیش کۆمیدی بوون. هه‌ر بۆیه جون جریدسون ده‌لێ (کلیر ده‌ره‌ینه‌ریکی به‌توانا بووه و فیلمه‌کانی پڕو ته‌فسیلی هه‌یه. دواتریش که‌سایه‌تییه‌کانی بارزن...).

جان ئەبشتاینیش یه‌که‌م فیلمی (ژیان باستیر) بووه و بواریکی په‌روه‌ده‌یی له‌خۆگرتوووه و سالی (۱۹۲۲) به‌ره‌می هیناوه و ته‌کنیکیکی به‌هێزو ئیقاعیکی خیرای هه‌بووه. جوول‌هی کامپیراش توانای هونهری تیدا بووه و چەندین فیلمی له‌م جوړه‌ی به‌ره‌م هیناوه که له رووی بابه‌ت و هونهرییه‌وه سه‌رکه‌وتوو بووه.

ئه‌بیل جانس که هه‌ریه‌کێکه له‌م کۆمه‌له‌یه. سه‌ره‌تا ئەکته‌رو نووسه‌ربووه دوای جه‌نگی یه‌که‌می جیهانی رووی کردۆته کاری ده‌ره‌ینان و فیلمی (من تاوانبار ده‌که‌م)ی به‌ره‌م هیناوه له سالی (۱۹۱۹)دا و سه‌رکه‌وتنیکی گه‌وره‌ی به‌ده‌ست هیناوه. دواتریش فیلمی (په‌روه‌وه) له سالی (۱۹۱۹) ده‌رده‌هینی که زۆریه‌ی دیمه‌نه‌کانی سروشتی و راسته‌قینه‌بووه و کامپیرای به‌سه‌ره‌بسته‌ی به‌کاره‌ینه‌وه بی ئەوه‌ی په‌یوه‌ست بیت به شپوازیکیه‌وه. سالی (۱۹۲۶) فیلمی (ناپلیۆن) به‌ره‌م ده‌هینی به‌شپوازی سینه‌ما سکۆب که چوار سال به‌م فیلمه‌وه خه‌ریک بووه و ئەبیل جانس له‌به‌ر توانایی هونهری به (جریفیشی فه‌ره‌نسی) ناوده‌رده‌کات.

جان رینواریش سالی (۱۹۲۶) فیلمی (نانا) ده‌رده‌هینی و چیرۆکی (ئه‌میل زۆلا) بووه و ناوبانگ به‌م فیلمه ده‌رده‌کات هه‌ر بۆیه سادول ده‌لێ (باشترین فیلمی فه‌ره‌نسییه‌ که له

سالی بیسته‌کاندا ده‌رکه‌وتوووه له رووی وینه‌گرتن و واقیعی زۆلاوه کاریگه‌ری هه‌بووه...).

هه‌روه‌ها کارل درایدی ده‌ره‌ینه‌ر فیلمی (جان دارک) به‌ره‌م ده‌هینی. که تایبه‌تمه‌ندی ئەم فیلمه ئەوه‌بووه کامپیرا هه‌میشه له که‌سایه‌تی و رووداوه‌کانه‌وه نزیک بووه و به‌هیتی کردوون.

پاشان له واقعا که‌سایه‌تییه‌کان چۆن بوون هه‌ر ئاوا ده‌ری خستوون بی کاری مکیاج ئەم فیلمه له دواساله‌کانی سه‌رده‌می سینه‌مای بی ده‌نگدا به‌ره‌م هینراوه و بایه‌خیکی گرنگی هه‌بووه که هه‌موو ره‌گه‌زه هونهرییه‌کانی له‌خۆگرتوووه.

هه‌روه‌ها یه‌کێکه له سیماکانی سینه‌مای فه‌ره‌نسی ئەوه‌بووه که کاری په‌خنه‌ی سینه‌مای تیدا ده‌رکه‌وتوووه. ئەم هونهرمه‌ندانه جگه له‌وه‌ی له‌بواری ده‌ره‌ینه‌ندا جیده‌ستیان دیاربووه په‌خنه‌و نووسیینی هونهری‌بیان له‌سه‌ر جوانکارییه‌کانی فیلم ئەنجام داوه. ریتشیشوتوکانودو یه‌کێکه له په‌خنه‌گره‌کانی سینه‌ماییه و چەندین وتاری هونهری له‌سه‌ر جوانکارییه‌کانی سینه‌ما ئەنجام داوه له سالی (۱۹۱۱)دا. دواتریش لیون موسیناک و لوی دیللوک ده‌رکه‌وتوون کاری په‌خنه‌ییان به‌ره‌م هیناوه، دیللوک خاوه‌نی گۆقاری په‌خنه‌یی سینه‌ماییه (سینیا)بووه. لیون موسیناک به‌هه‌مان شپوه خاوه‌نی گۆقاری (فیلم)بوو له‌سالی (۱۹۲۱)دا و چەندین بابه‌تی په‌خنه‌یی هونهری نووسیوه. پاشان رینیه کلیرو کافالکانتی و جرمان دولاک لیکۆلینه‌وه‌ی سینه‌مایان ئەنجام داوه و خاوه‌نی گۆقاری (جازیث هونهری حه‌وته‌م) بوون که به‌گشتی په‌خنه‌ی سینه‌ماییه و بابه‌تی جوانکاری فیلمیان ده‌نوسی و سالی (۱۹۲۳) کانودو

خاوه‌نی گۆڤقاری (هونه‌ری حه‌وته‌م) بووه‌و چه‌ندین بابته‌ و لیکۆلینه‌وه‌ی سینه‌مایی نووسیوه‌ و ناوی سینه‌مای ناوه‌ (هونه‌ری حه‌وته‌م)، چونکه‌ به‌پروای کاندو و سینه‌ما پیکهاته‌ی چه‌ند هونه‌ریکه‌و گریډراوی یه‌کن و سالی (۱۹۲۴) یه‌که‌م کۆنگره‌ی ره‌خه‌گرانی سینه‌مایی له‌ پاریس ته‌نجام دراو هه‌موو فیلمه‌ گرنگه‌کانی سینه‌مایی هه‌ر له‌سه‌رده‌می لومبیره‌وه‌ تا ته‌وکاته‌ به‌ره‌م هاتبوون، لیکۆلینه‌وه‌یان له‌سه‌ر کردو باسیان له‌ گرفت و گرنگی هونه‌ری سینه‌ماکرد.

هه‌ر بۆ یه‌که‌م جار له‌ فه‌ره‌نسا یانه‌ی سینه‌مایی له‌سه‌رده‌ستی ته‌م هونه‌رمه‌ندو ره‌خه‌گرانه‌ له‌ سالی (۱۹۲۴) دا دامه‌زێنرا بۆ مه‌به‌ستی لیکۆلینه‌وه‌ له‌سه‌ر فیلمی سینه‌مایی.

سینه‌مای ئیتالی

له‌سه‌رده‌می سینه‌مای بێ ده‌نگدا ئیتالیا یه‌کیکه‌ له‌ ولاتانه‌ی رۆلئیکی مه‌زنی بینیه‌وه‌ له‌ دروستکردن و پێشکه‌وتنی ته‌م هونه‌رده‌او هه‌ر له‌گه‌ڵ ده‌رکه‌وتنیدا سیمایه‌کی تایبه‌تی له‌خوگرتوه‌و که‌ فیلمه‌کانیان گه‌وره‌و نایاب بووه‌ له‌ پروی هونه‌ری و به‌ره‌مه‌پێنانه‌وه‌. سه‌ره‌تای ته‌م هونه‌ره‌ ده‌گه‌رێته‌وه‌ بۆ هونه‌رمه‌ند فیلتیو ته‌لبه‌رینی و یه‌که‌م که‌س بووه‌ له‌ سالی (۱۸۹۶) دا ئامبیری وینه‌ی جوولآوو وینه‌گرتنی داهیناوه‌و هه‌ر له‌ سالی (۱۹۰۵) دا یه‌که‌م فیلمی به‌ناوی (پروخانی رۆما) ده‌ره‌یتاوه‌و له‌ میژووی سینه‌مادا به‌ناوبانگه‌و پروداویکی میژوویی نیشتمانی بووه‌. دواتریش له‌ سالی (۱۹۰۹) دا جیوزیب دی لیجورو فیلمی (دۆزه‌خ) ده‌رده‌هینتی و (بیروفوسکو)ش له‌ سالی (۱۹۱۰) دا فیلمی (پروخانی طرواده) به‌ره‌م ده‌هینتی. ره‌خه‌گرانی سینه‌مایی

به‌ فیلمی گه‌وره‌ (الضخم)ی داده‌نێن که‌ کۆمه‌ڵی خه‌لکی زۆر به‌شداربان تیدا کردووه‌و به‌ فیلمی میژوویی رۆمانی کۆن داده‌نریت. سالی (۱۹۱۰) باسکالی فیلمی میژوویی (سپارتا کۆس) ده‌رده‌هینتی و جویب دی فیلمی (ئودیسسا) ده‌رده‌هینتی له‌ سالی (۱۹۱۱) دا باسترونی له‌ سالی (۱۹۱۳) فیلمی (کوفادیس) به‌ره‌م ده‌هینتی و به‌ گه‌وره‌ترین کاری هونه‌ری داده‌نریت له‌ سینه‌مادا، فیلمیکی درێژیشه‌ و جوانترین دیمه‌نی سووتانی شاری رۆمایه‌.

پاشان له‌ سالی (۱۹۱۳) ده‌ره‌ینه‌ری به‌توانا ماریوکازینی فیلمی (دوا رۆژی بومبای) به‌ره‌م ده‌هینتی و ماوه‌که‌ی سێ کاتژمێرو. وینه‌گر ته‌ریترو ئومیتا تواماری کردووه‌. بۆیه‌ له‌لای ره‌خه‌گرانی میژووی سینه‌ما، ته‌م فیلمه‌ به‌ خالئیکی وه‌رچه‌رخان دانریت له‌ سینه‌مای ئیتالیا دا. به‌گشتی فیلمه‌کانی ئیتالیا به‌ بابته‌کانی میژوویی بوون و دیکۆرئیکی هونه‌ری گه‌وره‌ی هه‌بووه‌ له‌گه‌ڵ سروشتی جوان و شوینه‌واری کۆن و زۆری دیمه‌نه‌کانیش ده‌رکه‌ی بووه‌. کۆمبارسیکی زۆریش تیدا به‌شداربوون که‌ به‌ به‌ره‌می گه‌وره‌ به‌ناوبانگن و زۆری بابته‌کان کۆن و میژوویی و له‌لایه‌ن نووسه‌ره‌ گه‌وره‌کانی ئیتالیاوه‌ ئاماده‌کراون.

هه‌ر له‌وسالانه‌دا کۆمه‌ڵی فیلمی هه‌زه‌لی به‌ره‌م هاتوون له‌لایه‌ن ته‌کته‌رانی وه‌کو (مارسل فابر، فردیناند غیوم، ته‌ندربه‌ دید) که‌ فیلمه‌کانیان کۆمیدی به‌ناوبانگن له‌ سینه‌مای ئیتالیا دا. سالی (۱۹۱۴) فیلمیکی هونه‌ری نوێ به‌ره‌م ده‌هینریت به‌ناوی (کابیریا) وه‌ له‌ ده‌ره‌یتانی بیرو فوسکو. به‌ یه‌کیکه‌ له‌ به‌ناوبانگترین فیلمه‌کانی ئیتالیا داده‌نریت که‌ چیرۆکیکی ئالۆزی ده‌بیت و پیکهاته‌ن و مۆنتاژئیکی

هونه‌ری جوان له‌خوڤه‌گریت له‌گه‌ڵ چه‌ندین له‌قته‌ی هونه‌ری، کامیتراش هونه‌ریبانه‌ به‌کاره‌یتراوه‌ له‌ هه‌ندی دیمه‌ندا کامیتر له‌سه‌ر عه‌ره‌بانه‌ ده‌جوولئ بۆ نزیکبوونه‌وه‌و دوورکه‌وتنه‌وه‌ له‌ بابته‌که‌وه‌. که‌ وینه‌گری ئیسپانی سیجوندو شوفون به‌رجه‌سته‌ی کردووه‌و شتیوازیکی نوێی جوولانه‌وه‌ی کامیترای له‌خوگرتوه‌و بۆ وینه‌یه‌. دیکۆرئیکی گه‌وره‌و جوان و رووناکیش هونه‌ریبانه‌ به‌کاره‌یتراوه‌.

بۆیه‌ میژوونوسان ته‌م فیلمه‌ به‌به‌ره‌میکی گه‌وره‌و سه‌رکه‌وتوو داده‌نێن له‌ سینه‌مادا. فیلمی (گومبووه‌کانی ناوتاریکی) که‌ هه‌ر له‌وسالانه‌دا به‌ره‌م هه‌یتراوه‌، به‌ به‌ره‌میکی باش داده‌نریت و ده‌ره‌ینه‌ر نینومارتو جیلو به‌رجه‌سته‌ی کردووه‌و به‌ فیلمیکی واقعی داده‌نریت و به‌سه‌ره‌تای سه‌ره‌لانی واقعی نوێ داده‌نریت له‌ سینه‌مادا. ❖

سه‌رچاوه‌کان

.....

- ۱- تکنیک الخدع السينمائية- د. سید علی.
- ۲- معجم الفن السينمائي- أحمد کامل مرسي- مجدي وهبة.
- ۳- خطوات علي طريق السينما- زهير الخالدي.
- ۴- تاريخ السينما في العالم- جورج سادل/ د. ابراهيم الكيلاني- فايزكم نقش.
- ۵- قصة الخيالية التسجيلية في نصف قرن- محمد علي الفرجاني.
- ۶- تعريف النقد السينمائي- علي شلش.